С Т А Н О В И Щ Е

от проф. д-р Людмил Димитров

на дисертационния труд на

И в а н Л у к а Л а н д ж е в

НАРАТИВНИ СТРАТЕГИИ У КЪСНИЯ ЛЕВ ТОЛСТОЙ

за присъжане на научната и образователна степен

„доктор“

Мнението на научния ръководител притежава по-особен статус от останалите академични оценки, отразени в официалните рецензии и становища, затова обикновено процедурата му отрежда да бъде четено последно. В случая приемам този ред като предимство, защото на фона на казаното – адмирации, бележки и препоръки – като буфер: едновременно тяхно обобщение, но и увертюра към самата защита на докторанта, бих споделил все още неизвестни и непрозвучали подробности от работата по представения дисертационен текст.

Уверено смятам (и не съм първият, който го твърди; по време на вътрешното обсъждане на труда бе изразена същата позиция), че Иван Ланджев е находка не само за Катедрата по руска литература, в чиито рамки премина третата степен на висшето му образование, но и за българската литературоведска русистика. Пред нас е човек със зряло научно мислене, което не толкова се формира, колкото се канализира през указания срок на неговата докторантура. И, обръщам внимание: това се случи посредством *общуването му с текстовете на Лев Толстой*, предпочетени в крайна сметка пред любимия на философите, към които се числи и Ланджев, Достоевски – „детската болест“ на (не)филолозите хуманитаристи.

Избраната тема – „Наративни стратегии у късния Лев Толстой“ – е разнопосочна и сложна. Тя предполага множество подходи и тълкувания, предзадавайки за специалистите почти необозримо хоризонти на очакване. Резултатът, който обсъждаме днес, е успешен, но е такъв благодарение най-вече на индивидуалността и мисленето на дисертанта и в далеч по-скромен план – на неговия ментор. При друга комбинация бихме

имали съвършено различен текст. Подчертавам това, защото държа да отбележа решаващата ролята на индивидуалния фактор (субекта) и неговото мислене при правенето на наука, в частност на русистика у нас. Този текст е пример за разбиране на материята и същевременно – за дистанцираност от мимолетни, дребнави постановки, най-често неволно възпроизвеждащи идеологизирани представи за Толстой, и *достойно заявяване на едно подчертано българско самосъзнание*. Никой не е пророк в собствената си катедра, но смея да твърдя, че след появата на обсъждания труд като книга, което настоявам да се случи скоро, той ще се впише естествено в основния корпус препоръчителна библиография в обучението по руска класическа литература в нашите университети – в стратегиите, отчитащи острата необходимост от смяна на парадигмата на преподаването. Така че, преминавайки към съществото на труда, ще коментирам аспекти и компоненти от самия него, а не виртуални визии за това как би трябвало да изглежда той или как би могло да се подходи към темата – грешка, която в подобни обсъждания допускаме често.

Когато казвам, че избраният проблем е сложен, имам предвид основно разнопосочността и многопластовостта на контекста, в който възникват тълкуваните в дисертацията творби. Те са селектирани като представителни за късното *художествено* творчество на Лев Толстой – неизбежна и едновременно с това необходима редукция, но и първият голям успех в подхода на Ланджев. Този подбор предлага и прави възможен не пълен, а *метонимичен прочит* на автора от втората половина на 80-те години на XIX век до смъртта му: на пръв поглед „изоставените“ и неразгледани подробно произведения (някои от тях – само споменати, други приведени в компаративистичен план) са „разтворени“ в подробно експонираните и проблематиката им се вписва в глобалните екзистенциални въпроси на анализираните шест текста: „Смъртта на Иван Илич“ (1882-1886), „Кройцерова соната“ (1889), „Дяволът“ (1889), „Отец Сергий“ (1890), „Възкресение“ (1899) и „Хаджи Мурат“ (1896-1904).

В процеса на работа възникна и един не по-малък проблем: понятието „късен Толстой“ включва както художествените творби на писателя, така и доста солидния корпус негови религиозни опити, дневници, писма, интервюта (тогава графът вече е изживял прочутото си „духовно преобръщане“ и също така се формира като първата „медийна личност“ в световен план, както бихме се изразили днес: съвременник е на цветната фотография, на звукозаписа и на киното, неизменно привличан и отразяван от тях). А доколкото в масовото културно пространство е запомнен повече като духовен

водач, скандален мислител, компилативно травестирал евангелията и остро противопоставил се на Църквата, която не закъснява с реакцията си и в зората на новото тогава столетие го отлъчва от себе си, да бъде доказ(в)ан като художник с несъмнен принос към целия фикционален процес на европейската литература от края на XIX и началото на XX век, изглеждаше почти непосилно начинание, но и твърде сериозно научно предизвикателство. Успехът на Ланджев, струва ми се, се корени тъкмо в това навреме осъзнато положение: късният художествен наратив на Толстой е много различен от ранния и зрелия (между 50-те и края на 70-те години), от които той се отрича; преминаването му през нови етапи на литературна изява, но запазването, макар и привидно потиснато – на втори план – на художествен дискурс, пък бил той и с елементи на дидактичност и морализаторска тенденциозност, е сигурен знак за вторичната (ре)персонализация на автора – след като в толстоистките си доктрини се поставя изцяло в услуга на духовното самоотричане, естетическият му субективизъм (нихилизъм) го кара да се върне към себе си през една паралелна и не така забележимо поддържана фикционална практика, демонстрирана в късните повести. Чрез тях именно Ланджев последователно и убедително доказва *победата на художника над проповедника*: централна теза, отзвучаваща на много аналитични равнища в текста на дисертацията и обосноваваща херменевтичното четене на този не само последен, но и най-труден за тълкуване период от Толстоевото творчество. Нещо повече – доказва го като семиосфера, очертала духовното завещание на най-големия руски скептик изобщо, оригинално наречен от Исая Бърлин *лисица, цял живот представяща се за таралеж.*

Тъкмо в интерпретацията на Ланджев можем да видим ако не решението, то поне оригинално предложение за решението на един въпрос, поставян остро полемично сред толстоведите пред последните две-три десетилетия. Имам предвид станалото едва ли не традиционно „пренебрегване“ на неговото творчество от литературознанието и обсебването му от други хуманитарни науки като философия, теология, социология, педагогика, културология, история, политология... Най-честата спекулация в този аспект е доколко литературознанието е способно, тоест има ресурс и е в състояние да „си върне“ Толстой, да го докаже приоритетно като писател. Ланджев с лекота се справя с проблема, свеждайки (травестирайки) го до квазинаучен. Дисертацията убедително разкрива собственото решение на писателя не да се върне в, а да не се разделя с художествеността, с литературността, изоставяйки контекста на „историята“ (си): последователните анализи на шестте творби от „Смъртта на Иван Илич“ до „Хаджи Мурат“ разкриват не просто цялостен фикционален сюжет, чиято кулминация е в последната; тези

произведения, оказва се, не са нищо друго, освен „успореден художествен животопис“ на Толстой, удържащ егото на художника пред напора на мощната аура на гуруто и в крайна сметка наделяващ над нея. Това е постигнато чрез предприета наративна стратегия, мислена в персрективата на екзистенциална – друго важно откритие на труда: контаминацията на живот (биографема) и разказ, тяхната едносъщност. В този смисъл дисертацията е и имплицитна покана за дебат относно „истинския лик“, ако може така да се каже, на Лев Толстой.

Важна за избистрянето на концепцията бе способността на Иван Ланджев да се справи със свръхобемистия масив метатекстове върху избраната тема, проследявайки ги както синхронно, така и диахронно, и запазвайки / интегрирайки в изложението единствено работещите идеи от тях днес. При това текстът сблъсква както христоматийните, така и съвсем новите, все още неусвоени, неулегнали напълно, но провокативни в проблематичността си монографии, студии, статии, част от двата водещи научни корпуса: рускоезичния и англоезичния. И при все че винаги е пожелателно да се изтъква владеенето на чужди езици от младите учени, аз специално държа да обърна внимание на великолепния български език на този труд. Рядко напоследък се появява толкова самовзискателен, прецизен и дори педантичен спрямо изразяването си докторант с безупречна езикова култура. Не е за подценяване и фактът, че на международните научни конференции и форуми, на които представи различни идеи от все още създаващата се дисертация – в София, Иркутск, Москва, Будапеща, Даугавпилс – пред авторитетни и водещи специалисти по история и поетика на руския литературен XIX век, навсякъде тезите му бяха посрещнати с адмирации, с дискусии и удовлетворение.

На това място искам категорично да защитя решението на Ланджев да представи в приложение един свой опит, привидно отстъпващ от семантичния обем на заглавието на труда: съпоставителния анализ на Чеховата новела „Дамата с кученцето“ и романа „Ана Каренина“. Интенцията на този кратък текст е да се види „резултатът“ от Толстоевия модел: как продължава и какви наративни практики поражда той. При това апострофът на „Ана Каренина“ е направен от най-талантливия млад съвременник на графа – Антон Павлович Чехов.

В заключение бих искал специално да подчертая: дисертацията не само оправдава, но и надхвърля очакванията за академичната позиция, за която кандидатства.

Това е първото по рода си систематично българско изследване на късната художествена проза на Лев Толстой, успешен опит тя да бъде видяна в чисто литературна светлина, освободена от конфронтиращата я енергия на визионерските, морализаторските и проповедническите му текстове. Напълно се присъединявам към заключението от автореферата, синтезиращ изложението, че се полага нова визия за наратива, полифонията и художествеността у късния Л. Н. Толстой, и противно на установената традиция, приписвана в литературознанието на други автори (на първо място на Ф. М. Достоевски), дисертацията изтъква литературните дискурси, явления, тенденции, чийто основоположник е именно Л. Н. Толстой: потокът на съзнанието (stream of consciousness) като наративна техника, „завещана" от писателя на модернизма; принципът на „остранностяването" и динамиката при различните гледни точки; сблъсъкът индивид-институции, белязал литературата на екзистенциализма през XX в. и станал основополагащ в творчеството на писатели като Ф. Кафка; модерната проблематика, която Толстой антиципира – дебатът за правата на човека, за ролята на държавата, за насилието на властовия апарат и др.

Изказвам удовлетворението си от съвместната работа с докторанта и на основата на направените наблюдения и заключения върху научните му способности и постигнати резултати настоятелно *препоръчвам на уважаемото жури да присъди Иван Лука Ланджев образователната и научна степен „доктор"*.

Проф. д-р Людмил Димитров

28 юли 2015 г.

Любляна